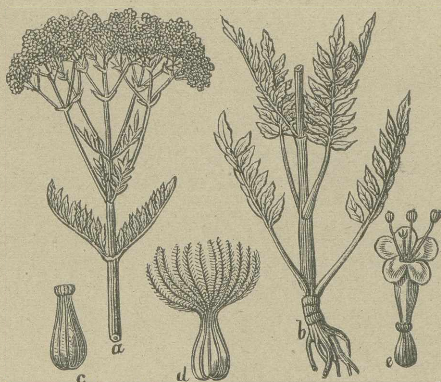
Kansanwalistus-seuran toimituksia. 104.

24 wuosikerta. 2 wihko.

Neuwoja
Lääkekaswien kokoojille.

Kirjoittanut

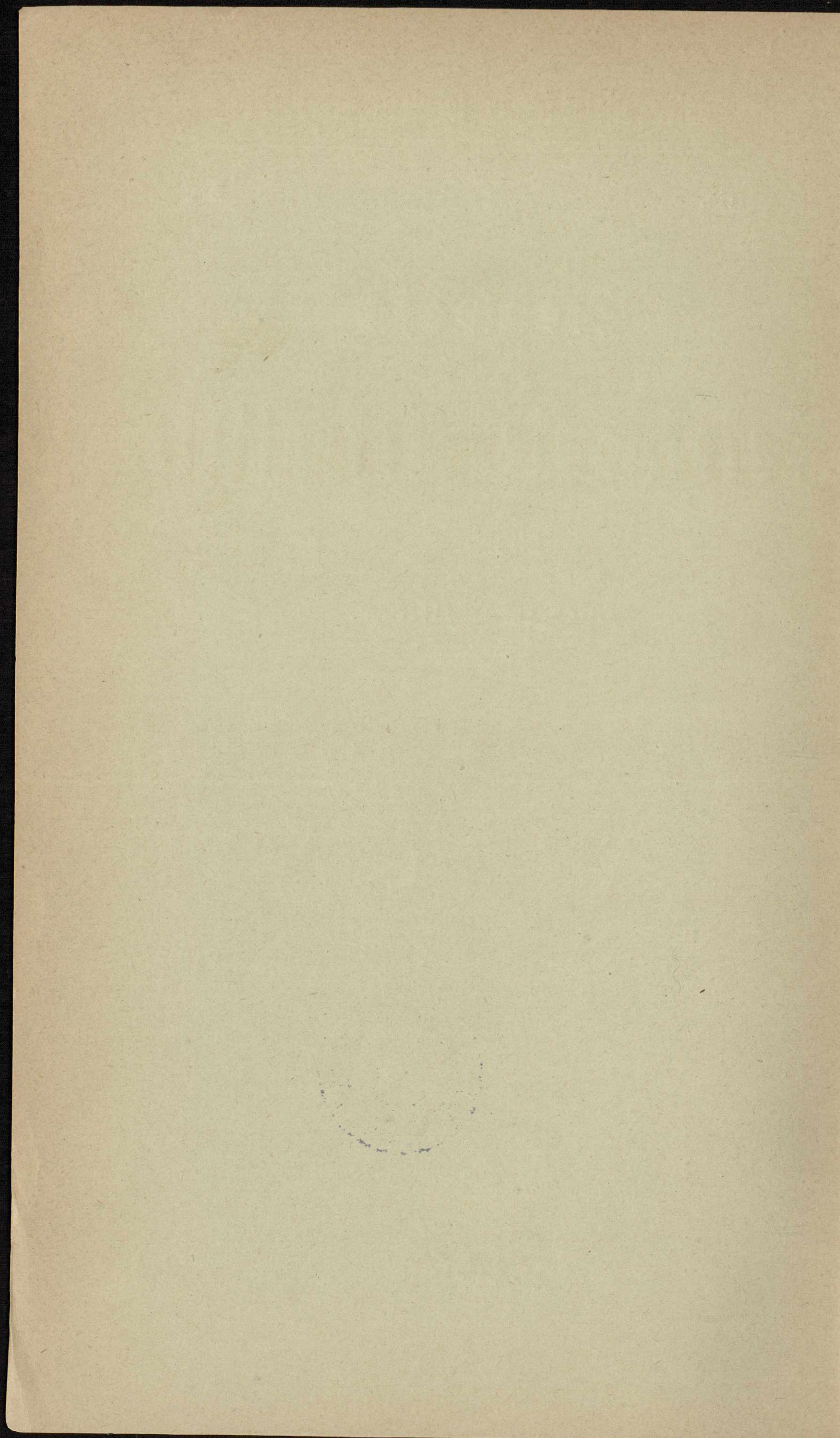
Karl Th. Hällström.
Apteekkari.

№ 104.

Helsingissä, 1898.

Neuwoja

Lääkekaswien kokoojille.

Kirjoittanut

Karl Th. Hällström.
Apteekkari.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon osakeyhtiö,
1898.

Sisällys.

Hywin tawallinen tulolähde maalla asuwille wähäwoimaisille ja wähäwaraisille on, niinkuin tiedämme, marjojen keruu kesäisin. Moni wanha saa sillä ajoittain kokoon pienen päiwäpalkan, ja moni lapsi, joka muuten juoksentelee toimetonna pitkin kylää, ansaitsee siten pienen rahasumman samalla kun hän oppii käyttämään aikaansa hyödyllisellä tawalla. Jos sitten wielä samassa kodissa on useampia, jotka kesän kuluessa ansaitsewat kukin puolestansa, niin woipi heidän yhteisistä ansioistaan koitua hywinkin tuntuwa lisä wähäwaraisen kodin pieniin tuloihin.

Paitsi marjoja, löytyy wielä toisiakin luonnontuotteita, jotka tarjoowat tulolähteitä niille, jotka tahtowat käyttää niitä hywäkseen. Tämän wihkosen tarkoituksena on huomauttaa yhtä tähän asti melkein kokonaan laiminlyötyä eli ainoastaan wähän tunnettua toimialaa, joka kyllä on sen arwoinen, että sille kannattaa omistaa huomiota.

Ennen aikaan, kun apteekkeja oli ani harwassa ja lääkäreitä ainoastaan suuremmissa paikoissa, oli lääkkeiksi kelpaawien kaswien kerääminen kotitarpeiksi aiwan tawallista. Silloin jokainen talonisäntä ja emäntä, joka tahtoi pitää talostaan hywää huolta, katsoi welwollisuudekseen kesäisin kerätä kaikenlaisia kaswia, joita wuoden kuluessa saattoi tarwita lääkkeiden walmistukseen.

Nyt sitä wastoin, kun walistus on edistynyt ja warallisuus kaswanut ja useimmilla kunnilla on oma lääkärinsä ja apteekkinsa, on kotilääkkeiden walmistus jäänyt

unohdukſiin. Eikä ſiitä mitään erityistä haittaa ole ollut, koska ſairaat paremmin ja warmemmin ſaawat terweytenſä takaiſin aſiaa ymmärtäwän lääkärin hoidon kautta ja hänen tarkasti määräämienſä lääkkeiden awulla kuin ennen muinoin wanhojen tapain mukaan walmistetuista lääkkeistä, joiden parantawa woima enimmäkſeen oli ſattuman wallasſa.

Mutta on tällä aſialla ollut warjopuolenſakin. Waikka näitä ſamoja kasweja wielä nytkin käytetään apteekeisſa, muutamia hywinkin paljon, lääkkeiden walmistukſeen, on näiden kerääminen joutunut unohdukſiin. Nyt ſaawat ne kaswaa niityillämme ja kotipellon pientareilla ilman että kukaan niitä käyttää hywäkſeen. Sill'aikaa kun ne meillä huomaamattomina kukoistawat ja kaswawat, poimitaan ulkomailla juuri ſamoja kaswia ſuuret määrät, kuiwataan huolelliſesti ja tuodaan tänne Suomeen, josſa niitä ſitten käytetään apteekeisſä. Monesta tuntuu warmaan uskomattomalta, kun kuulewat että Suomeen wuoſittain tuodaan ulkomailta kuiwatuita mustikoita ja wattuja, härkäjywiä, woikukan juuria, pajahtimen kuoria y. m., kaikki waan ſemmoista tawaraa, jota oliſi täällä enemmänkin kuin kotimaan tarpeekſi. Tämäkin on puolestaan hywä eſimerkki meisſä ſuomalaiſisſa tawalliſesta toimettomuudesta ja hitaudesta. Suotta me walitamme maamme köyhyyttä, kun emme huoli käyttää hywäkſemme edes niitä antimia, joita ſe meille tarjoo. Apteekkareille on rahalliſelta kannalta yhdentekewää, mistä ſe tawara on, jonka he ostawat. Mutta ei ole yhdentekewää minne ſe raha joutuu, jonka he tawaroistaan makſawat, jääkö ſe kotimaahan wai kulkeeko ſe ſamaa tietä ulkomaille, jota myöten niin monen monituista markkaa ennenkin meidän toimettomuutemme tähden on ſinne pyörinyt.

Syynä ſiihen, että lääkekaswien keräämistä on laiminlyöty on monesti wälinpitämättömyys ja ſaamattomuus, mutta yhtä uſein aſian ymmärtämättömyys. Joko ei tahdota ryhtyä ſemmoiſeen työhön, josta on odotettawisſa näennäiſesti wähäinen palkkio, tai ei tiedetä miten kaswia kerä-

tessä ja kuiwatessa kulloinkin on meneteltäwä, mihin saada koottu tawara myydyksi j. n. e.

Maaseutuapteekkeihin siellä täällä kyllä ostetaan lääkekaswia, mutta tawallisesti wähän. Ja kun useimmiten ei tiedetä missä suurempia määriä ostettaisiin, niin ei kenenkään juuri haluta ruweta enempää keräämään, kuin minkä paikkakunnallaan saapi myydyksi. Maaseudulla kuiwaawat apteekkarit kaswit enimmäkseen itse, heillä kun tawallisesti on siihen kylläksi tilaa. Kaupunkiapteekkareilla sitä wastoin ei ole niin paljon tilaa käytettäwänään, jonka wuoksi heidän täytyy ostaa kaswit walmiiksi kuiwattuina.

Wielä tapahtuu usein, että kaupaksi tarjotut kaswit owat huonosti kuiwatut, jota paitsi joukkoon on ymmärtämättömyydestä sekoitettu aiwan hyödyttömiäkin kaswia. Kun näin ollen myyjä saa kääntyä tawaroineen takaisin, niin tämä ei juuri kehoita häntä ryhtymään samaan työhön uudestaan. Pääsyy, miksi lääkkeiksi kelpaawia kaswia maassamme wielä niin wähän on ruwettu keräämään, on warmaankin se, että kerääjillä ei ole ollut selwää käsitystä siitä, miten heidän on menetteleminen kerätessään, mitä kerätä, miten kuiwata ja säilyttää ja wielä wähemmän käsitystä keräämiensä kaswien todellisesta arwosta.

Nämä kuitenkaan eiwät ole sen suurempia epäkohtia, kuin että ne helposti owat poistettawissa, kunhan waan ymmärryksellä käydään työhön käsiksi.

Mitenkä tämä työ sitten on järjestettäwä, että se antaisi mahdollisimmasti parhaimman tuloksen?

Yksinkertaisinta lienee, että maaseuduilla asuwat, lääkekaswien keräämistä harrastawat henkilöt ottawat työtä johtaaksensa. He kokoowat ympärilleen apujoukon, jolle he opettawat mitä kaswia tai kaswinosia heidän tulee kerätä, miten niitä kuiwata ja säilyttää. Kesän aikana kootun tawaran ostawat he sitten awustajiltaan ja myywät sen apteekkeihin tai rohdoskauppoihin, joita on maamme suurimmissa kaupungeissa.

Tällaista menettelytapaa noudattaen on helpompi saada tasa-arwoista ja kaunista tawaraa kuin jos jokainen, joka kokoo wähän sitä ja wähän tätä, tekee sitä kukin omalla tawallaan. On siis pidettäwä tarkka huoli siitä, että työ alusta loppuun suoritetaan huolellisesti. Sillä on muistettawa, että woidakseen menestyksellä kilpailla ulkomaalta tuodun tawaran kanssa, täytyy kotimaassa kerätyn olla täydellisesti parhaimman ulkomaalaisen kanssa samanarwoista eikä missään tapauksessa kalliimpaa.

Näyttääkseni, että tällainen luonnontuotteiden keräämistyö woi meidänkin maassamme olla tuotteliasta, tahdon tässä tuoda esille muutamia numeroita. Wuonna 1894 wietiin Suomesta ulkomaille

Puolukoita y. m. marjalajia . .	158.017	m:kn arwosta
Apteekkitawaroita	7.468	„ „
Erityisiä siemenlajia	196.637	„ „
Pajunkuoria.	365.668	„ „
Syötäwiä sieniä	44.935	„ „
Kuminoita	46.572	„ „
Yhteensä	819.297	m:kn arwosta

Jos tähän wielä lisätään kotimaassa myytyjen ja ulkomaalta tuotujen samanlaatuisten tawaroiden hinta — warsinkin tuodaan eri siemenlajia, joita woitaisiin saada kotimaassa — saadaan loppusumma koko joukon suuremmaksi. Tämän yhteydessä sopii wielä esimerkiksi mainita, että eräs pumpulitehdas Hämeessä ostaa wuosittain noin 20 tuhatta kiloa Sianpuolukan lehtiä, jotka tuodaan osaksi omasta, osaksi lähipitäjistä. Tosin ei lehdistä kannata maksaa enemmän kuin $7^1/_2$ tai 8 penniä kilolta; mutta loppusummaksi tulee kuitenkin 1,500—1,600 markkaa, joka ala-ikäisten kokoamaksi ei ole niinkään wähäiseksi katsottawa.

Yleisiä ohjeita kaswien ja kaswiosien keräämisestä, kuiwaamisesta ja säilyttämisestä.

Juuret owat kerättäwät silloin, kun ne owat woimakkaimmat ja mehewimmät, joko syksyllä, kun kaswin warsi jo on lakastunut tai aikaisin kewäällä. Juuria ei saa huuhtoa wedessä, ne owat ainoastaan puhdistettawat mullasta ja liasta, jonka jälkeen ne kuiwataan. Kuiwattua lähtewät wiimeiset mullat pois juuria karistelemalla.

Kuoret owat kerättäwät kewäällä, siihen aikaan jolloin pensaassa tai puussa on jälttää, s. o. ennen kun lehden silmukat owat puhjenneet. Silloin irtautuu kuori helpoimmin ja silloin siinä on eniten waikuttawia aineksia.

Yrtit ja lehdet kootaan kewäällä tai alkukesästä wähää ennen kukkimista tai juuri sen alussa.

Kukat otetaan heti terälehtien puhjettua.

Marjat ja siemenet kerätään wasta täysin kypsinä.

Kaikki kaswiosat owat koottawat kauniilla ja kuiwalla säällä, semmoiseen wuorokauden aikaan, etteiwät ne ole kasteesta tai sateesta kosteita. Sillä silloin ne hywin helposti mustuwat ja homehtuwat eiwätkä enää kelpaa aiottuun tarkoitukseensa. Samoin on tarkasti pidettäwä huoli siitä, että ne owat hyönteisistä tai madoista tarkoin puhdistetut. Madon syömiä kaswiosia ei pidä ollenkaan ottaa.

Kerättäessä ei pidä turhaan häwittää kaswia, niin että esim. muutaman lehden tai kukan tähden nyitään kaswi juurineen päiwineen maasta. Kukat, lehdet, y. m. eroitettakoon teräwällä weitsellä tai saksilla.

Kaswien tai niiden osien kuiwaamisesta on pidettäwä tarkka huoli. Sillä huolellisesti kuiwattu tawara on aina kauniimpaa ja sitäpaitsi säilywät waikuttawat ainekset niissä paremmin. Wedessä huuhteleminen ennen kuiwaamista kielletään. Kuiwaamisen täytyy ylimalkaan tapahtua nopeasti, ainoastaan poikkeustapauksissa käyttämällä auringon tai uunilämpöä. Useimmat kaswiosat kuiwawat parhaiten siimeisellä

paikalla, jossa tuulen henki wapaasti puhaltaa. — Täysin kuiwattuina owat ne säilytettäwät auringon walolta ja kosteudelta suojeltuina, suljetuissa laatikoissa tai pusseissa, kukin laji erikseen.

Muuten annetaan kutakin kaswia erittäin käsiteltäessä tarpeen mukaan likempiä neuwoja niin hywin niiden keräämisestä kuin kuiwaamisesta ja säilyttämisestä. Samoin mainitaan kunkin kaswin jälkeen se keskimääräinen hinta, jonka kaswien kokoojat woiwat saada tawarastaan. Hinnat tietysti waihtelewat olosuhteiden ja tawaran laadun mukaan.

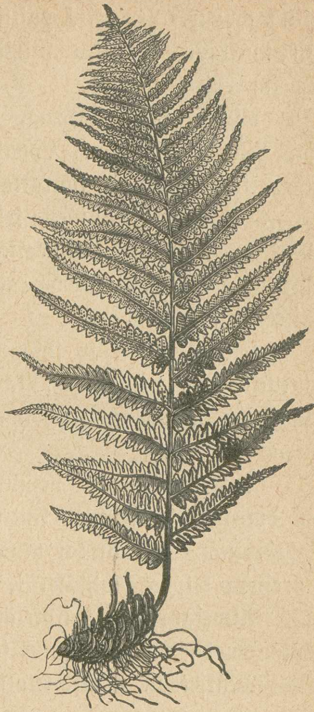

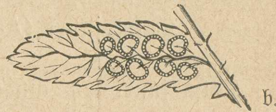
1. Juuria.

Metsän alwejuuri (Polystichum filix mas. L.)

Aina wiimeisiin aikoihin asti on tästä kaswista walmistettua lääkettä tuotu ulkomailta. Nyt on kuitenkin samaa lääkettä ruwettu meidänkin maassamme suuremmassa määrässä walmistamaan, jotenka tämä, maamme yleisimpiä sanajalkaisia on päässyt hyödylliseen käytäntöön. — Se kaswaa mieluimmin siimeisissä lehdoissa ja metsissä sekä kosteanpuoleisilla rinteillä; sen lehdet owat täysikaswuisina noin 40—100 senttimetrin korkuiset ja muodostawat kauniin pensasmoisen ryhmän.

Metsän alwejuuren eroittaminen toisista samannäköisistä sanajalkaisista on tottumattomalle sangen waikea. Sentähden onkin hywin luultawaa, että alwejuuria kerätessä toisten lääkkeiksi kelpaamattomien sanajalkaisten juuria ymmärtämättömyydestä on otettu mukaan. Warsinkin kaksi lajia: Korwen alwejuuri (Polystichum spinulosum Retz.) ja Metsäinen hiirenporras (Asplenium filix femina. L.) wiettelewät kerääjän oikealta tieltä. Jos kuitenkin pitää

a. Metsän alwejuuri. — b. lehtiliuska, jossa näkywät itiöpesäkerykmät munuamaisten katesuomujen peittäminä.

kahta tunnusmerkkiä silmällä, niin tottuu wähitellen eroittamaan oikean alwejuuren toisista samannäköisistä. Kun tarkastaa sanajalkaisia huomaa lehtien takapuolet täynnä pieniä täpliä. Nämät owat itiöpesäkkeitä, jotka owat kokoontuneet säännöllisesti järjestettyihin ryhmiin. Toisilla owat itiöpesäkeryhmät pyöreitä, toisilla soikeita tahi wiiwamaisia, toisilla katesuomun peittäminä, toisilla taas ilman katesuomua. Metsän alwejuuri ja Korwen alwejuuri eroawat Metsäisestä hiirenportaasta siten, että niillä on itiöpesäkeryhmät munuamaisen katteen alla riwissä kummallakin puolella lehtiliuskan keskisuonta. Mets. hiirenportaalla owat itiöpesäkeryhmät sitä wastoin wiiwamaisia, joita nuorempana peittää niiden toisessa laidassa olewa katesuomu.

Molemmat edellä mainitut alwejuuri-lajit eroawat toisistaan lehtien muodossa ja jakoisuudessa pääasiallisesti siinä, että Metsän alwejuurella on lehtilaita nyhälaitainen, jota wastoin Korwen alwejuuren lehdet owat useampaan kertaan jaetut ja liuskojen laidat teräwillä tai otakärkisillä ham-

pailla warustetut. Sitä paitsi on tämän, samoinkuin Metsähiirenportaan juurakko ylimalkaan heikompi kuin Metsän alwejuuren.

Alwejuuresta tulewat ainoastaan maanpinnassa olewat osat käytäntöön. Lopulla syyskuuta tai alussa lokakuuta kerätään siitä juurakko, joka täysikaswuisena on noin 10—30 sentm. pituinen sekä 2—5 sentm. paksuinen, sekä noin 2—4 sentm. pituudelta alin osa lehtien ruotia, jotka kaarewina lähtewät kaswamaan juurakon alapuolelta ja kumpaisestakin syrjästä.

Hienot juuret ja suomut, jotka runsaasti ympäröiwät juurakkoa ja lehtiruotia, karsitaan pois ja talteen otetut kaswiosat myydään tuoreina apteekkeihin, joissa ne sitten kuiwataan.

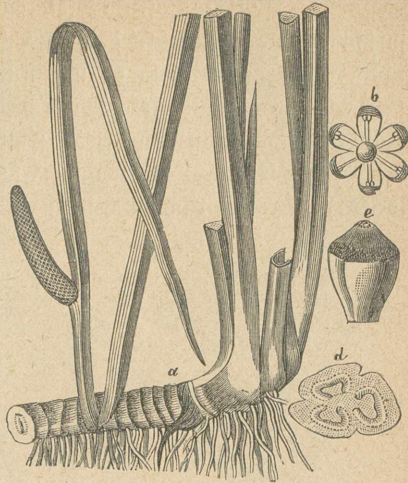
Terweenä on alwejuuri sisältä waaleanwihreä, sillä on omituisen wastenmielinen haju ja äytelä, kitkerä maku. Lakastuneet, ruskean tai muun wäriset juurakot ja lehtiruodit eiwät kelpaa myytäwiksi.

Alwejuuria ei säilytetä apteekeissa wuotta kauwemmin, jonka wuoksi niitä ostetaan sinne joka syksy.

Maksetaan 1 mk. kilolta.

Kalmojuuri (Acorus Calamus. L.).

Kalmojuuri on ainoastaaan Uudellamaalla ja etelä Hämeessä, runsaasti myöskin Turun puolella kaswawa korkea suo- eli rantakaswi. Se kaswaa mutapohjaisten jokien ja järwien, ylimalkaan werkalleen juoksewien tai seisowien wesien rannoilla. Sen warsi on melkein lehtimäinen, noin 1,0—1,25 metrin korkuinen ja paksulapakkoinen, sormenpituisten, wihreänkeltaisten kukkien muodostama tähkä näennäisesti warren siwussa. Juurakko, joka tästä kaswista käytetään on usein enemmän kuin $^1/_2$ metrin pituinen ja runsaasti sormenwahwuinen, sisältä lumiwalkoinen, päältäpäin waalean punertawa, wäkewän ryytimakuinen.

Kalmojuuri.

Juurakko on otettawa aikaisin kewäällä ennen lehtien puhkeamista, tai myöhään syksyllä, huuhdottawa sekä hienot juuret ja warren tyngät leikattawat pois — juurta ei kuitenkaan saa kuoria. Näin puhdistettu juurakko on leikattawa noin sormen pituisiin palasiin ja nämät halaistawat kahtia sekä warowasti kuiwattawat. Kuiwattua saa juurakko woimallisen ryytihajun ja samalla kitkerän ma'un.

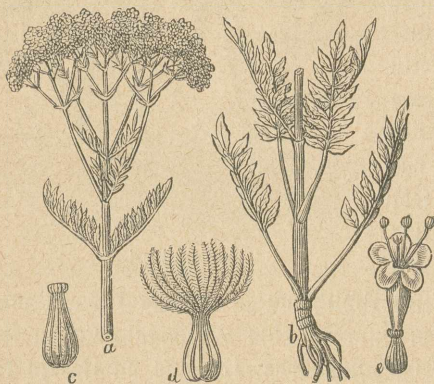
Samanlainen juurakko kun Kalmojuurella on Kurjenmiekalla (Iris pseudacorus. L.), joka on iso- ja keltakukkainen, korkea liljakaswi miekkamaisilla lehdillä. Kun molemmat kaswawat samanlaisilla paikoilla, wieläpä wälistä aiwan wierettäin, niin woi helposti Kalmojuurta kerätessä tämän juurakko tulla mukaan otetuksi. Kurjenmiekan juurakon eroittaa kuitenkin siitä, että se on sisältä ruskean punainen, hajuton ja karwasmakuinen. Se on lääkkeeksi kelpaamaton.

Maksetaan 80 penniä kilolta.

Wirmajuuri (Valeriana officinalis. L.)

On, warsinkin meren rantamilla, jotensakin yleinen maassamme, waikka sitä ei tawallisesti kaswa runsaammin. Se on noin 0,60—1,0 metrin korkuiseksi kaswawa ruohokaswi, jonka warsi on pystysuoraan kohenewa, ontto, haaraton ja uurteinen; kukat owat waalean punertawia ja muo-

dostawat runsaskukkaisen, tasalatwaisen, kolmihaarukkaisen sarjawiuhkon. Parilehtiset warsilehdet owat kaukana toisistaan. Juurakosta, joka on hywin lyhyt ja tuskin parin sormen paksuinen, lähtee koko joukko hienompia, waaleita juuria. Näillä on omituinen, wäkewän sekainen haju ja imelän-kitkerä ryytimaku. — Wirmajuuri kaswaa kosteilla niityillä, jokien ja järwien rannoilla, metsissä ja kiwisillä mäkirinteillä. Kuiwemmilta paikoilta kerättyä juurta pidetään parempana. Otetaan syksyllä, puhdistetaan mullasta ilman että sitä huuhdellaan wedessä sekä ripustetaan heti siimespaikkaan kuiwamaan. Kuiwina owat juuret ruskeat ja pituudeltaan uurteisia ja haju on entistään wäkewämpi ja tuntuwampi. Säilytetään hywin suljetussa astiassa.

Wirmajuuri

Maksetaan 1 mk. kilolta.

Woikukka (Taraxacum officinale. Web.).

Woikukka on kewään ensimmäisiä. Sitä on pihat ja nurmikot usein keltanaan, kylwöniityillä haitallisin ja halwin rikkaruoho, josta syystä olisi sieltä häwitettäwä. Juuri, joka tästä kaswista tulee käytäntöön on nuorempana suora kuin tappi, wanhempana hiukkasen haarautunut, tuoreana sisältä walkea ja pehmeä sekä wuoden ajan mukaan sisältäwä enemmän tai wähemmän maitomaista nestettä.

Juuret kerätään myöhään syksyllä, siihen aikaan kun ne owat mehewimmät, halaistaan pitkin pituuttaan kahtia jos ne owat isoja ja paksuja ja kuiwataan ensin tuulisella paikalla ulkoilmassa sekä lopullisesti haalean lämpimässä paikassa. Täten kuiwattuina säilywät ne parhaiten toukilta ja hyönteisiltä, jotka muuten owat hywin ahnaita woikukan juuria syömään.

Maksetaan 60 penniä kilolta.

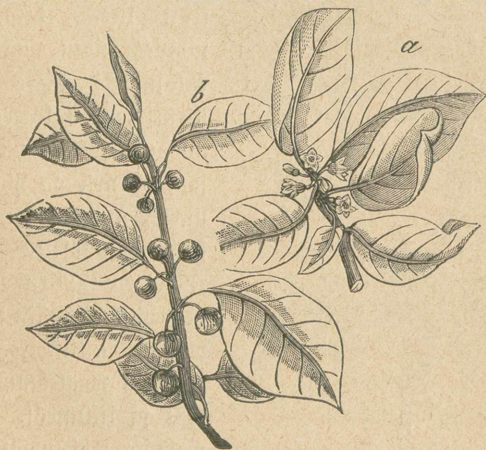

Woikukka.

2. Kuoria.

Paatsama, Pajahdin, Pajari (**Rhamnus frangula. L.**)

On Suomessa yleisesti metsissä, metsäniityillä, kosteilla paikoilla, jokien ja purojen warsilla y. m. noin 1,0

Paatsama.

—2,5 metrin korkuiseksi kaswawa pensaspuu. Kukat owat pieniä ja walkeita, wihreään wiwahtawia, lehtihankaisia, lehdet soikeita, ehytlaitaisia. Hedelmä on herneenkokoinen, raakana punainen, kypsänä musta luumarja.

Paatsaman kuori otetaan kewäällä touko- tai kesäkuussa ennen kukkimista nuorista rungoista tai sileistä sormenpaksuisista oksista ja kuiwataan auringon paisteessa. Tuoreana on kuorella ilkeä haju ja oksennuttawa, äytelä maku. Tämä ominaisuus kuitenkin häwiää aikaa myöten, jonka wuoksi apteekeissa käytetään wähintäin wuoden päiwät säilytettyjä kuoria. Sentähden on Paatsaman kuoria myydessä paras ilmoittaa milloin kuoret on koottu.

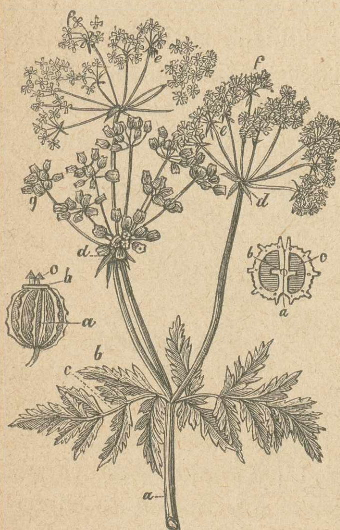
Maksetaan 40 penniä kilolta.

---

3. Lehtiä.

Katko, Täplikäs katko (Conium maculatum. L.).

Suomessa Katko on jotensakin harwinainen. Se kaswaa kuiwilla paikoilla, pelloilla y. m. s., tawallisesti likellä taloja, raunioilla, teiden warsilla, soraläjillä j. n. e. Se on usein sangen korkea, ontto, aiwan kalju putkikaswi, jonka warsi on yläpuolelta uurteinen, runsashaarainen sekä tywipuolelta punaisenruskeiden täplien kirjaama. Lehdet päältäpäin tummanwihreät ja kiillottomat, alapuolelta waaleamman wihreät ja kiiltäwät. — Kukat walkeita, kehittywät heinä—elokuussa.

Katko ja sen hedelmä.

Kaswi on hywin myrkyllinen. Tuoreana, semminkin lakastuneena ja jos sitä sormilla hieroo, on sillä ilkeä, rotan wirtsalle wiwahtawa haju. Maku on hiukan suolaisen kitkerä. Tästä kaswista tulewat lehdet käytäntöön. Ne kootaan kukkimisen aikaan tai juuri ennen kukkimista. Paksuja lehtiruotia tai warsia ei saa ottaa mukaan. — Kuiwattuina menettäwät lehdet johonkin määrin ilkeän hajunsa. — Myrkyllisyytensä tähden owat ne säilytettäwät warowasti ja erillään muista kasweista hywin suljetussa astiassa.

Maksetaan 1: 50 penniä kilolta.

Sianpuolukka, Sianmarja (Arctostaphylos uva ursi. L.).

On maamme yleisimpiä kaswia. Se on hywin tawallisen puolukan näköinen, pitempi wartinen, ja kaswaa wielä kuiwemmilla paikoilla, hiekkakankailla, kiwisillä metsämailla j. n. e. kuin puolukka. Se on rento warpukaswi, jonka lehdet owat nahkeita, pyöreäpäisiä ja ehytlaitaisia sekä yli talwen kestäwiä. Yläpuolelta lehdet owat tummanwihreitä, kiiltäwiä, alapuolelta waaleanwihreitä ja kummaltakin puolelta uurteissuonisia. Näitten suonien kautta eroaa sianpuolukka hywin selwästi tawallisesta puolukasta, jonka lehdet owat alapuolelta mustapilkkuiset. — Kukat owat walkeita punertawilla

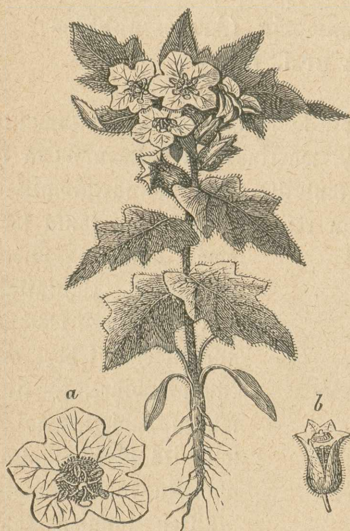
a ja b Sianpuolukka, c Sianpuolukan lehti, d tawallisen puolukan lehti.

hampailla. — Hedelmä on herneenkokoinen, kuiwa ja mehuton, sileä, punainen marja.

Lehdet kerätään aikaiseen kewäällä ja kuiwataan wapaassa ilmassa, ei uunissa. Niitä ostetaan paitsi apteekkeihin myöskin pumpulitehtaisiin, joissa niitä käytetään wärjäyksiin.

Willikaali (Hyoscyamus niger. L.).

On maamme eteläosissa jotensakin yleinen, pahanhajuinen ja myrkyllinen ruohokaswi, jonka kukat owat likaisen-keltaisia, kukan nielu mustan sinipunainen, laide tummasuoninen. Lehdet owat karwaisia, ehytlaitaisia tai isohampaisia, joskus melkein parihalkoisia. Warsi on karwainen ja tahmea. Kaswaa asutuissa paikoissa, rikkaläjillä, kyläteiden warsilla, autioksi jääneillä, likaisilla paikoilla j. n. e.

Willikaali.

Lehdet owat tuoreina hywin pehmeät. Ne lakastuwat pian ja owat sentähden heti kerättyä nopeasti kuiwattawat, jolloin ne menettäwät ilkeän hajunsa ja entisen wärinsä, kurtistuwat ja muuttuwat likaisen harmaan wiheriöiksi. Ruskeaksi muuttuneita tai muuten pilaantuneita lehtiä ei saa ottaa mukaan.

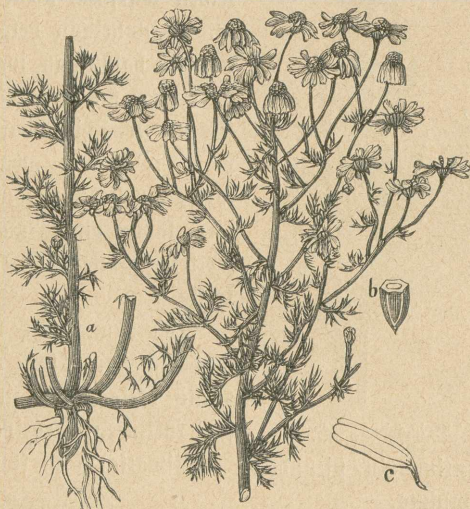
Kuiwatut lehdet wetäwät helposti kosteutta itseensä ja saawat silloin ilkeän hajunsa takaisin. Ne owat sentähden huolellisesti säilytettäwät suljetuissa astioissa ja, myrkyllisyytensä takia, muista erillään.

Maksetaan 1 mk. kilolta.

4. Kukkia.

Johanneksen kukka, Saunakukka, Kamelisaunio (Matricaria chamomilla. L.)

Käytetään hywin paljon lääkkeeksi, jonka tähden sillä on suuri menekki apteekkeihin. Se kaswaa kuiwilla kylätienoilla, pelloilla, teiden warsilla, ylimalkaan wiljellyillä paikoilla; sillä on wahwa, makea ryytihaju, tuoreessa kaswissa wähän mansikan tai omenan hajuun wiwahtawa. — Johanneksenkukka on kalju ruohokaswi hienojakoisilla ja hienoliuskaisilla lehdillä; kielikukkaset owat walkeita, taaskäänteisiä.

Johanneksen kukka.

Näitten tuntomerkkien kautta eroaa se muista Saunakukkasista (M. inodora L.: on hajuton, M. discoidea. L.: puuttuu walkeat kielikukkaset).

Kukat owat kerättäwät ilman kukkawartta kuiwalla säällä heti kukkien puhjettua, huolellisesti, aiwan hienoihin kerroksiin lewitettyinä nopeasti kuiwattawat ja hywin säily-

tettäwät. Kosteina kootut ja huonosti kuiwatut kukat menettäwät wärinsä ja ryytihajunsa. Sitä paitsi niihin pyrkii hyönteisiä, jotka pian kokonaan häwittäwät kootun tawaran.

Maksetaan 1 mk. 50 p:iä kilolta.

Koimaruna, Mali (Arthemisia Absinthium. L.).

On yli Suomen lewinnyt ja tunnettu. Kotilääkkeeksi sitä on käytetty ennen aikaan hywinkin paljon sekä koita wastaan, josta se on saanut nimen Koiruoho eli Koimaruna. Se kaswaa kylissä, pihoilla ja teiden warsilla, pientareilla y. m. ja tunnetaan helposti wäkewästä hajustaan, jonka kautta se eroaa muista Marunalajeista. Kaswin warsi, kukkaperät ja lehdet owat hienon karwan peittämiä, jonka wuoksi koko kaswi on harmaa, lehdet melkein walkeita. Kukat keltaisia.

Koimaruna.

Koimaruna on kerättäwä täydessä kukassa ollessaan. Siitä otetaan hienoimmat oksat kukkineen, lehtineen noin 8—10 sentimetrin pituudelta. Kuiwattawa ja säilytettäwä erillään muista.

Maksetaan 45 penniä kilolta.

Siankärsäheinä (Achillea millefolium. L.)

Siankärsäheinä kaswaa yli koko maamme pellonpientareilla, niityillä, teidenwarsilla sekä ylimalkaan kuiwilla paikoilla. — Kaswin warsi on pysty ja kankea, kukat, joita on runsaasti kaswin latwassa, owat walkeita, joskus punaisia.

Siankärsäheinä.

Kukat owat kerättäwät juuri kukkien auwetessa ilman että kaswin wartta tai lehtiä otetaan mukaan sekä kuiwattawat ulkoilmassa. Kuiwattuina niillä on omituinen ryytihaju ja suolaisen karwas maku.

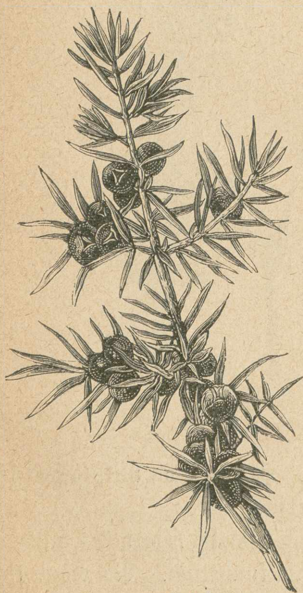
Kuiwilta ja auringon paahtamilta paikoilta kerättyjä kukkia pidetään parhaimpina.

Maksetaan 45 p. kilolta.

---

5. Hedelmiä, marjoja y. m.

Kataja (Juniperus communis. L.)

Kataja.

Katajasta tulewat marjat apteekissa käytäntöön. Ne walmistuwat wasta toisena wuotena ja owat täysin kypsyneinä ja terweinä ikäänkuin hienon kasteen peittämiä ja mustan sinisiä. Maultaan pihkaiset ja makeat. Kypsymättömät, wihreän-ruskeat tai liian wanhat, punaisen ruskeat ja kuiwat sekä kurtistuneet marjat, jotka puristaessa helposti särkywät, owat apteekkeihin kelpaamattomat.

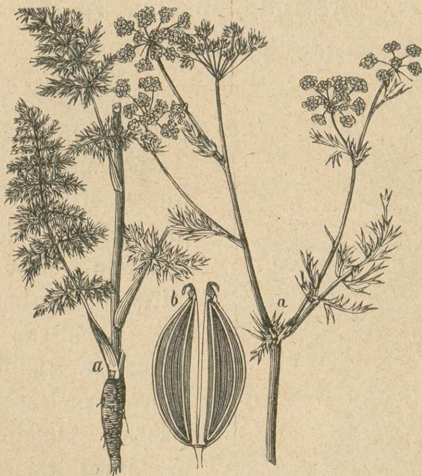
Katajanmarjat kerätään syksyllä ja lewitetään lattialle tai muulle sopiwalle

paikalle kuiwamaan. Silloin, tällöin kohennellaan niitä wa- rowasti, ett'ei marjat mene rikki. Uuni- tai muuta keino- tekoista lämpöä käyttämällä niitä ei saa kuiwata. — Hywin kuiwattuina owat marjat kiiltäwän mustanruskeita. Uunissa ja warsinkin liika lämpimässä kuiwatut katajanmarjat owat mustia ja kurttuisia. — Paitsi apteekkeihin otetaan näitä olutpanimoihin. Myöskin käytetään katajanmarjoja warsinkin Itä-Suomessa sahdin walmistukseen.

Maksetaan 25 p. kilolta.

Kumina (Carum carvi. L.)

Kumina on pientareilla, tienwierillä ja niityillä yli koko Suomen tawallinen, kalju, hienouurteinen noin 30—60 senttim. korkuinen putkikaswi walkeilla kukilla. Lehdet

a Kuminakaswi. b Kuminakaswin hedelmä.

parijakoiset, liuskat hienojakoisia. Hedelmä on pitkulainen ja ruskea, selkäpuolella 3 hienoa harjua.

„Kuminoiden", s. o. kumina-kaswin hedelmien käyttä- minen taloudessa on wanhastaan tunnettua. Ne owat ke-

rättäwät aiwan kypsinä ja kuiwina, puhdistettawat ja säilytettäwät suljetuissa astioissa, jolloin ne parhaiten säilyttäwät ryytihajunsa sekä makunsa.

Maksetaan 60 penniä kilolta.

Näsiäinen (Daphne Mezereum. L.)

Näsiäinen on ainakin Etelä-Suomessa jotensakin yleinen, tawataan Lapissa asti. Se on lehdoissa ja muuten wäkewillä mailla kaswawa kapealehtinen pensas, jonka punaiset, hywänhajuiset kukat puhkeawat jo aikaiseen kewäällä, ennenkuin lehdetkään owat kehittyneet. Sen punaiset marjat samoinkuin kuori owat kirpeä makuisia ja warsinkin marjat myrkyllisiä.

Näsiäinen kukkiessa ja hedelmää kantaessa.

Ennen käytettiin apteekeissa näsiäisen kuoria ja marjoja paljon enemmän kuin nykyään, jolloin ainoastaan marjat owat käytännössä. Kuiwattuina owat ne ruskeita ja myrkyllisyytensä wuoksi owat ne tarkasti säilytettäwät.

Maksetaan 2 mk. kilolta.

Marjojen säilyttämisestä ja käyttämisestä taloudessa on Kansanwalistus-seuran kustannuksella ilmestynyt Lehtori A. Genetzin kirjoittama wihkonen. Tässä mainittakoon kuitenkin muutama sana eräistä marjalajeista, jotka apteekeissakin tulewat käytäntöön.

M u s t i k o i t a (Myrtillus nigra. L) ja W a t t u j a (Rubus idaeus. L.) käytetään apteekeissa kuiwattuina. Ne owat kerättäwät kuiwalla säällä, ei sateen aikana eikä kohta sen jälkeen sekä t ä y s i n k y p s y n e i n ä. Ne owat kuiwattawat ulkoilmassa, päiwänpaisteessa. Marjat lewitetään ohuiin kerroksiin jolleki tasaiselle paikalle, puhtaalle paperille tai pellille. Täten kuiwawat marjat, jos säät owat suotuisat, muutamassa päiwässä. Sopiwan ilman puutteessa woidaan marjat myös kuiwata uunissa, w a a n e i k u u m a s s a. Kuumassa uunissa palawat marjat helposti eiwätkä semmoisina kelpaa mihinkään tarkoitukseen.

Kuiwatuista mustikoista maksetaan 1 mk. ja watuista 1: 50 penniä kilolta.

Paitsi kuiwattuina otetaan w a t t u j a myöskin tuoreina apteekkeihin. Samoin K a r p a l o i t a (Oxycoccus palustris. L.), jotka owat parhaita kewäällä oltuaan talwen lumen peitossa.

Härkäjywä. Torajywä. Karjunhammas.
(Secale cornutum.)

Sateisina, kaswullisuudelle epäsuotuisina kesinä ilmestyy, sitä helpommin ja enemmin kuta huonommin hoidettu pelto on, rukiin tähkään mustansinerwiä, sarwenmuotoisia tähkästä ulospistäwiä muodostuksia, joita sanotaan härkä- eli torajywiksi, karjunhampaiksi. Nämä saawat alkunsa eräästä loissieni-lajista, joka asettuu rukiin kukkaan ja jolla on kolme eri kehitysmuotoa. Ensimmäisellä kehitysasteella ollessaan erittyy sienestä haisewaa nestettä, n. s. mesikas-

Härkäjywä.

tetta. Lentäessään yhdestä rukiinkukasta toiseen lewittäwät hyönteiset tätä mesikastetta ja siinä löytywiä loissienen itiösoluja yli ruispellon. Edelleen kehittyessään häwittää tämä sieni rukiin sikiäimen ja jywän asemasta muodostuu myrkyllinen torajywä. Kun se walmistuttuaan karisee maahan säilyy se yli talwen elinwoimaisena ja seuraawana kewäänä kehittyy siitä torajywä-sienen itiöitä, jotka päästyään rukiin kukkaan, taas wuorostaan synnyttäwät torajywiä.

Härkäjywät owat jo wanhastaan tunnetut wahingollisuudestaan. Katowuosina, jolloin pitkälliset sateet pilaawat wähäisenkin sadon, on köyhän kansan keskuudessa, joka melkein yksinomaan käyttää leipää rawinnokseen, liikkunut n. s. wetotauti. Tähän on usein ollut syynä juuri härkäjywä, joka puhtaan wiljan mukana nautittuna on tuottanut kowan ja tuskallisen taudin sekä jollei aina kuolemaa, niin ainakin pitkällisen hiwuttawan kiwulloisuuden.

Härkäjywän wahingollisuus ei kuitenkaan estä sitä olemasta warsin arwokasta lääkkeenä, oikein walmistettuna ja lääkärin määräyksen mukaan käytettynä. Huolellinen maamies tekee siis itselleen ja koko perhekunnalleen kaksinkertaisen hyödyn poistaessaan rawinnostaan taudin siemenen. Sillä samalla kun hän eroittaa wiljasta tällaiset wahingolliset ainekset, saa hän niistä hywän hinnan myydessään niitä apteekkeihin.

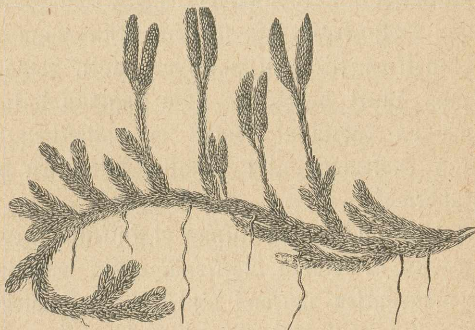
Parasta on, jos härkäjywät noukitaan tähkästä ennen kuin ruis leikataan sikäli kun se käytännöllisistä syistä on mahdollista sekä sitten kuiwataan noin 50°—60° lämpimässä. Tawallisesti kuitenkin kerätään härkäjywät meidän maassamme riihestä wiljan puitua, jolloin ne wiljaa seulotessa saadaan helposti eroitetuiksi. Silloin ne myöskin jo owat walmiiksi kuiwatut.

Apteekkeihin myytäwien härkäjywien tulee olla kokonaisia ja täyteläitä, helposti katkeawia sekä sisältä punaisensinerwiä. Liika suurekſi kaswaneet, joissa on paljon halkeamia, homehtuneet tai muuten pilaantuneet owat eroitettawat ja poltettawat. Härkäjywät owat säilytettäwät suljetussa astiassa kuiwalla ja wiileällä paikalla ja heti syksyllä myytäwät apteekkeihin.

Maksetaan 2 mk. kilolta.

Kärpäsenruuti (Lycopodium).

Kärpäsenruuti saadaan kolmesta eri Liekokaswilajista, nim. Katinlieko (Lycopodium clavatum L.), Riiden-

Katinlieko.

lieko (L. annotinum. L.) ja Keltalieko (L. complanatum. L.). Nämät owat maassamme yleisiä kankailla, metsissä ja kuiwilla paikoilla kaswawia, kesän talwen wihreitä kaswia, joiden pitkin maata suikertawat pitkät warret owat tiheäin, pienten ja sitkeäin lehtien peittämät. Kärpäsenruuti on mainittujen liekokaswien itiöitä; se on keltaista hywin hienoa jauhoa, joka tulessa hywin helposti syttyy ja palaa äkkiä leimahtaen. Itiöitä sisältäwät itiöpesäkkeet owat yllämainituilla Liekolajeilla tähkissä. Pitäen tähkien lukumäärää ja muotoa silmällä woidaan nämä kolme mainittua lajia

helposti eroittaa toisistaan, sekä muista kelpaamattomista Liekolajeista. — Katinlieko ja Riidenlieko owat siinä yhtäläisiä, että lehdet owat kaikki neulamaisia ja yhtäkokoisia, koko warsi siis liereä, waan eroawat siinä, että edellisen tähkät owat tawallisesti parillisia (2—4 yhdessä) jotenkin pitkän harwasuonisen perän päässä, jälkimäisellä on ainoastaan yksi perätön, haaran päässä kaswawa tähkä. Keltalieolla sitä wastoin owat suomumaiset lehdet eri suuria sekä asetetut riweihin, niin että warsi käy litteäksi. Tähkä on liereä, pitkäperäinen.

Kärpäsenruutia kerätään siten, että syksykesällä tähkät, ennenkuin ne owat täydellisesti walmistuneet, leikataan kaswista ja lewitetään lakanoille, sileälle paperille tai pärewakkoihin auringon paisteeseen kuiwamaan, jonka jälkeen „kärpäsenruuti" helposti eriää kun tähkiä karistellaan tai hierotaan. Lopuksi on kaikki sihdattawa hienon silkkisihdin läpi, niin että myytäwäksi kelpaawa kärpäsenruuti saadaan tarpeettomista kaswiosista puhdistetuksi.

Itse liekokaswista saadaan kutomalla hywiä ja kestäwiä mattoja.

Maksetaan 2: 50 penniä kilolta.

Paitsi yllämainittuja, tulewat jotkut muutkin maamme kaswit apteekeissa käytäntöön. Mutta koska niitä käytetään ainoastaan muutamissa paikoissa ja niissäkin wähäisissä määrissä owat ne ilman yleistä merkitystä ja jätetään senden tässä mainitsematta.

Kuwien luettelo.

Kansanwalistus-seuran toimituksien

kahdeskymmeneskolmas wuosikerta sisältää seuraawat kirjaset:

99. **Waatetusaineista** ja niiden walmistuksesta. Kirj. H. F. Warustettu 30 kuwalla. 106 siw. 8:o. Hinta 1 mk. 25 p.
100. **Kuwaelmia Itä-Suomalaisten wanhoista tawoista. Talwitoimet.** Kirj. Johannes Häyhä. 136 siw. 8:o. 8 kuwaa. Hinta 1 mk. 25 p.
101. **Maantieteellisiä kuwaelmia XXII. Alankomaat.** Kirj. Hanna Faworin. 39 siw. 4:o. 23 kuwaa. Hinta 1 mk. 50 p.
102. **Itsekaswatus.** Kansantajuinen esitelmä. Kirj. Vera Hjelt. 21 siw. 8:0. Hinta 25 p.

Kuluwaa wuosikertaa warten on walmiina:

103. **Hengellisiä herätyksiä Italiassa uskonpuhdistuksen aikakautena.** Kirj. Juuso Salowaara. 92 siw. 8:o. Hinta 75 p.

Tekeillä on muun muassa seuraawat wihkoset seuran toimitussarjaa warten:

Kuwaelmia Itä-Suomalaisten wanhoista tawoista. Kesäaskareet. Kirj. Johannes Häyhä.

Kukkia Kanteletaren kaskilta. Kokoillut K. Forsman. 67 siw. 8:o.

Maantieteellisiä kuwaelmia XXIII. Kreikka. Kirj. I. Inha.

Kudontamalleja ohjeineen. Oswiitta aloittelijoille. Julkaissut A. H. 51 siw.

Kansanwalistus-seuran toimitusten wanhoja wuosikertoja on wielä saatawissa melkein täydellinen kokoelma. Ainoastaan harwoja wihkoja on loppuun myyty, ja niitäkin toimitetaan useimmat uudestaan painettawiksi.

Hiljakkoin on seuran toimesta ilmestynyt painosta:

Säweleitä Kanteleelle. I. Sowittanut A. Ockenström. 24 siw. Hinta 1 m. 50 p.

Kansanwalistus-seuran lehtisiä. Kokoelmasta josta kaikkiaan on tähän asti ilmestynyt 48 numeroa owat wiimeksi ilmestyneet seuraawat:

41. Kaskiwiljelyksestä. Kirj. F. G. Bergroth. 8 siw.
42. Milloin ja missä kuolema tapahtui? 8 siw.
43. Kuollutko wai walekuollut? 16 siw.
44. Waikeasti opittu läksy. 8 siw.
45. Uuno Cygnaeus. Suomen kansakoulun isä. Kirj. Mk. Friberg. 16 siw.
46. Oikeutta kaikille. Eläinsuojelustyöstä. Kirj. Constance Ullner. 8 siw.
47. Katri Saarela. Kertomus äideille. Kirj. Matilda Roos. 16 siw.
48. Kaswatusko sen teki? Kirj. Maria. 8 siw.

Myydään arkissa, jolloin 25 kapp. 8 siw. maksaa 75 p., sama määrä 16 siwuisia 1 mk. 50 p.

Kansanwalistus-seuran Kuwalehtiä. Warastossa löytyy seuraawat: E. Lönnrot, U. Cygnaes, Topelius, Snellman. Runeberg, Nikolai II, Aleksandra Feodorowna, Lutherus. Hinta 25 kapp. 2 mk. 50 p.

Seuran toimisto: Helsinki, Wuorikatu 9.

Hinta 25 penniä.

